

Департамент образования и молодежной политики
Ханты-Мансийского автономного округа – Югры
БУ ХМАО – Югры «Обско-угорский институт
прикладных исследований и разработок»

А. Н. Волкова, Г. Л. Нахрacheва, А. А. Шиянова

ЗАНИМАТЕЛЬНАЯ ГРАММАТИКА ХАНТЫЙСКОГО ЯЗЫКА

(сургутский диалект)

5
КЛАСС

**Дидактический материал для детей,
не владеющих хантыйским языком**

Ханты-Мансийск
2014

УДК 811(=511.142);81'36
ББК 81.2 Хат-2-9
В 67

Рецензенты:

Соловар В. Н., доктор филологических наук
Спирякова Л. Т., кандидат филологических наук

Волкова А. Н., Нахрачева Г. Л., Шиянова А. А.

В 67 Занимательная грамматика хантыйского языка (сургутский диалект): 5 класс : дидактический материал для детей для детей, не владеющих хантыйским языком / А. Н. Волкова, Г. Л. Нахрачева, А. А. Шиянова ; под ред. А. С. Песиковой ; Деп. образования и молодежной политики ХМАО – Югры, БУ ХМАО – Югры «Обско-угорский институт прикладных исследований и разработок». – Ханты-Мансийск : ООО «Югорский формат», 2014. – 39 с.

ISBN 978-5-9905964-4-3

Издание содержит занимательные задания, упражнения для детей, не владеющих хантыйским языком. Материал поможет сформировать грамматически правильный строй речи, научит самостоятельно строить рассказ, отвечать на вопросы, выявит типичные ошибки и позволит своевременно их устранить.

Книга предназначена для проверки знаний ребенка.

УДК 811(=511.142);81'36
ББК 81.2 Хат-2-9

ISBN 978-5-9905964-4-3

© БУ ХМАО – Югры «Обско-угорский институт прикладных исследований и разработок», 2014

© Волкова А. Н., Нахрачева Г. Л.,
Шиянова А. А., 2014

© ООО «Югорский формат», издание, 2014

Дорогой друг!

В руках у тебя учебное издание «Занимательная грамматика хантыйского языка (сургутский диалект)» для 5 класса. Ты вспомнишь весь пройденный материал с 1 по 4 классы, повторишь все слова, которые ты выучил за четыре года, а также узнаешь много нового, сможешь не только читать рассказы на хантыйском языке, но и самостоятельно составлять их. Тебя ждут увлекательные ребусы, загадки, кроссворды.

В добрый путь!

Придумай предложения, используя послелог.
Послелог тайта предложенияхэт қанча.

пәсан ылпинә

амп қот илты

юх сайнә

нөв өхтынә

йәңк өхтынә

аңкил қутьәңнә

аңкәл тәмпия

өнчәх пөңәднә

чевәр пырәлта

йәвән қөвит

Подбери к послелогам из левой колонки соответствующие им предлоги из правой колонки. Послелогәт мустәмин руть кәдә кирәхта.

тәмпия
қөвит
сәйнә
ылпинә
пырәлта
өхтынә

за
под
из, от, с
вдоль
на
через

Сделай подписи к рисункам:
Рисункахәт нәмтыда.

...

...

...

...

...

...

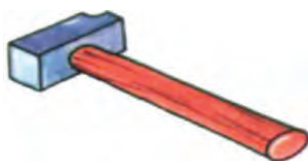

...

...

Найди предметы, которые начинаются с буквы «К».
Мэтапи өтөт «К» букваҕи қанчдат.

Переведите на хантыйский язык:
Қантәк көла кирәхтэ.

- 1) под деревом
- 2) через реку
- 3) вдоль дороги
- 4) около шкафа
- 5) над лесом
- 6) по реке.

Составь из этих букв как можно больше слов.
Тэми буквахэты ар көд вэра.

ӑ, в, ч, н, м, с, о, л, қ, и, ө, д, ә

Подбери определения к словам,
которые представлены рисунками.

сахарəң
арсыр
әплəң
сәлдəң
нямәк
ай
сәсә

каркам
пәхтә
қәнчаң
пәстә
рүвəң
әпрəң
сиккəң

пөм дил
кеврәм
мәс йəңк мәл
йəңки
оңтəң
яхлəң

пүмəң
пəтəхлэм
пунəң
әнəл
қәнчаң
қөрасəң

Первые буквы названий предметов выпали и образовались новые слова. Назови эти слова.

Кӧд олӧң буквахӧт ылӧ кӧрхӧт.

Яста, мӧта йӧдӧп кӧдӧт ӧтӧт.

...

...

...

...

...

...

...

...

Өх, ёл, ӧви, ӧв, арӧх, ӧвӧл, анчӧх, аңки.

Соедини стрелочками слова, близкие по звучанию,
обозначающие рифму.

Пос:

лүй

вәнч

най

вөй

сөрт

доньть

қалач

мәх

йәвәд

пухәд

пай

ләй

тыхәд

моньть

төй

лүй

мәвәд

кинч

сорт

ләх

**Запиши по-хантыйски названия предметов,
изображённых на картинках.
Картинканэ вутэ өтэт қантэх соҳит қанчида.**

Игра «Опиши картинку»
Картинкаҗәтнам дэйәдмин, предложенияҗәт вәра.

Например: стул омәстә пәсан.

1. Что это? Мүвәди тит? (стул-омәстә пәсан, стол-пәсан, чашка-анәх, дом-қот).
  2. Какой? Мүвсәр? (маленький-ай, мягкий-нямәк, низкий-ньюхәл).
  3. Стул – это посуда? Омәстә пәсан – тит анәх? (Нет. Стул – это мебель. Әнтә. Омәстә пәсан – тит мебель).
  4. Какого цвета стул? (белый, черный...).
- Мүк қәрасәп омәстә пәсан? (нәви, пәхтә).
5. Из чего сделан стул? (деревянный, стеклянный, железный, пластиковый ...)
- Мүвдиди омәстә пәсан вәрди? (юх, кәв, вәх ...).
6. Для чего нужен стул? (для того, чтобы сидеть на нем).
- Мүв вәра омәстә пәсан мосәл? (Дүв өхтылднә омәста мосәл).

Замени первую букву в названиях предметов так,
чтобы получились другие новые слова.
Өтөт нәм оләң буква йәләпхә пиләхтә.

пәңк

дөньть

қәтәд

пойтәк

пай

қот

оң

йәв

пәңк

пәх

пәд

сәм

Сай, йәңк, мойтәк, вәтәд, моньть, кәв, өң, вәх, вот, мәңк, мәд, нәм.

Загадки Муькит

Муькемо! Дәхәл-юхи, ухәл-вәхи. Мүвәди тит?

Муькемо! Көтнә юх, юхи вәх әтәл. Мүвәди тит?

Муькемо! Рүвнат дәхәл, доньть нөқ алмәл, юхәт йөвәл панә
илнам мәнәл. Мүвәди тит?

Муькемо! Күч түлхин, күч дөңин потәм ньөд тәял?

Муькемо! Пәстә өт!

Муькемо! Йәңк өнтнә сомләх сөв.

Муькемо! Йохәмнә сот сәм!

вот

лайәм

көчәх

нәмәс

амп

сәх

воньтьтьә өт

**Запиши названия предметов.
К какой тематической группе относятся эти слова.
Өтөт нәм қанчила.
Мәта тематический вәрәта питдәт.**

Образец: ныр, ... – тит дәмәттә сәх. Кәти, ... – тит йәк войәх.

**Заполни кроссворд. Найди и отметь
названия ягод, показанных на рисунках.
Кроссворд қанче. Воньтәм өт нәмәт өяхтыда панә
рисунәкнә памтыда.**

Пос: анчәх

Қ	С	Ў	А	М	Ө	Р	Л
П	Ä	С	Н	В	С	Ә	Э
А	К	М	Ҷ	Ө	Ä	Ң	Н
Н	А	Н	Ә	У	П	Қ	И
В	Н	А	Х	В	Ө	М	К
М	Ә	М	Ä	К	Ә	Л	О
Н	К	Ҷ	Ө	П	Ҷ	Ә	Х
С	Ä	В	Ә	М	С	Ә	М

анчәх

ЛЭНИК

мөрәңк

канәк

сәвәмсә

цөпчәх

пан

мәкәл

**Закончи предложения.
Подчеркни прилагательные волнистой чертой.
Предложения тәрмәттыда,
прилагательныйәт йәркиптыда.**

Вәқи вичә мәх ... қынәл

Тит йәмәт йәм, әпләң ....

Йәңк войәх лыпәт, дәр панә нярәх ... дил.

... пунәл қәнчаң, өх пәталд вәртә лот тәял.

Подпиши букву В под предметами,
названия которых с нее начинаются.
Мэтапи ётэт буква В удэнтэдат,
тю буква ётэт ылция қәнче.

...

...

...

...

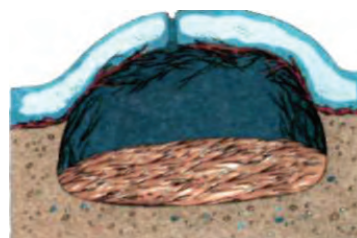
...

...

...

...

...

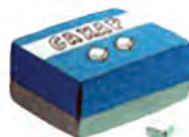

...

...

Скажи, что в каждом ряду лишнее и почему.
Яста, мэта ёт ўрэх панэ мўват.

Какие деревья растут в нашем округе?
Мәта юхәт мәң мәхувнә әнәмләт?

ЛЫХӘЛ

НАҢК

ӨНЧӘХ

ҚӨЛ

СҮХМӘТ

ПОЙ ЮХ

ЙӨМ ЮХ

СӘХӘЛ ЮХ

ПӘТЯР ЮХ

**Из какого дерева сделаны эти вещи?
Тит мўвсәр юҗи вәрәм Өтәт?**

1) ... төнтәҗи қынт вәрди.

2) ... юҗи рыт вәрди.

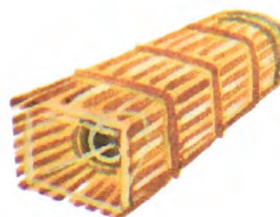
3) ... юҗи наркас юҗ вәрди.

4) Сүхәснә ти юҗнә ноҳәр пәнчал,
мәң ноҳәр сәм дилув.

5) Пөн соҳәл ... юҗи ньөвәрди.

6) Нымәл ... юҗи вәрди.

Лыхәл, пой юх, сүхмәт, қөл, сәхәл.

Распредели картинки по тематическим группам.
Картинка соҳит яста, мэта дёмәттә сёв,
йақ войәх, вөнт войәх.

Подбери названия к музыкальным инструментам.
Наркәс юхәта нәм аръяда.

...

...

...

...

...

Наркас юх, күйәп, торәх сапәд юх, тумран, ның юх.

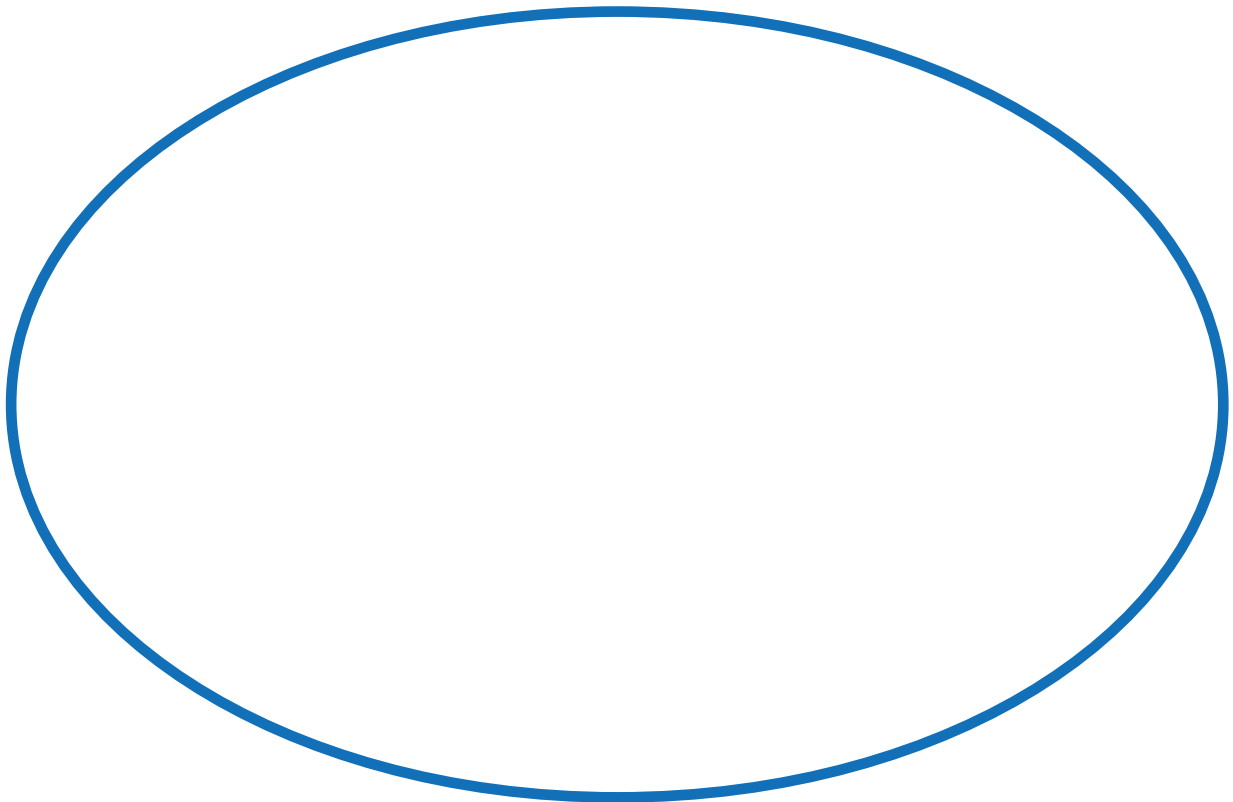
**Прочитай текст, вставь пропущенные слова.
Ясәң дәнҗа, точкаҗәт йўкан мостә көдәт умта.
Сорт панә лўк**

Әй датнә сорт панә сәйдай нюда вәрия ... . Лин ... ти чўксәмхән. Сорт лўкнә йәвәтди ләпат, сорт ылә қөртьәхтәл, ләпнә пәнкләк ивәл ... . Сортнә лўк ньолат йәвәтди, сәйдай нәқ ... , кўр вәй ивәл тәт қойди. Ит лўк кўр ... донәт мўвә дөвәт тәял, тит сорт дякәм әтләл. Сорт пөчәднә, лўк посәт ..., тит тю лўк дякәм әтләл.

(питхән, дяльәксәта, қойди, нәврәмәл, вәйхәднә тәял).

Отгадай загадки. Нарисуй отгадки.

**Мулькемо! Воч дәхпинә вәртә вөқи нәвәрл.
Мулькемо! Сәнқи өвтынә вәртә дәв екәнтәл.**

**Составь предложения.
Тыа кӧдӧты предложенияхӧт вӧра.**

ай, тайлӧм, амп, Ма.

кӧвит, кӧр, амп, Пухӧл, веди мӧк, панӧ, йӧнцкдӧхӧн.

дӧхӧл, Васӧх, тьорӧса.

Дӧх, дӧккӧ, мӧнӧт, дор, рытнат.

дыхӧл, ӧнтӧм, юх, Вочнӧ.

кӧвит, мӧнӧл, Аня, лӧк.

кӧв мӧрӧ, ӧпем, вӧртӧл, урокдӧл.

**Составь предложения.
Предложенияхӧт вӧра.**

Ма воньтьдӧм.

Ма вӧлдӧм.

Ма йӧнцкӧм.

Подбери подписи к картинкам.
Картинкахәта мостә көдәт пәна.

...

...

...

...

...

...

...

Көчәх, пәқи, кәнишка, чай пут, анәх, қынт, пунәң қырәх.

**Подбери к данным словам слова с
противоположным значением (антонимы).**

йәләп

өвәр

көнәх

ләхәрт

тәдаң

ай

күл

вать

қәмәт

качәң

әнәл

вөвәл

ытәң

олқас

ньоҳәл

қыньәң

**Скажи, чьи это следы.
Яста, мәта войәх ләкәт.**

...

...

...

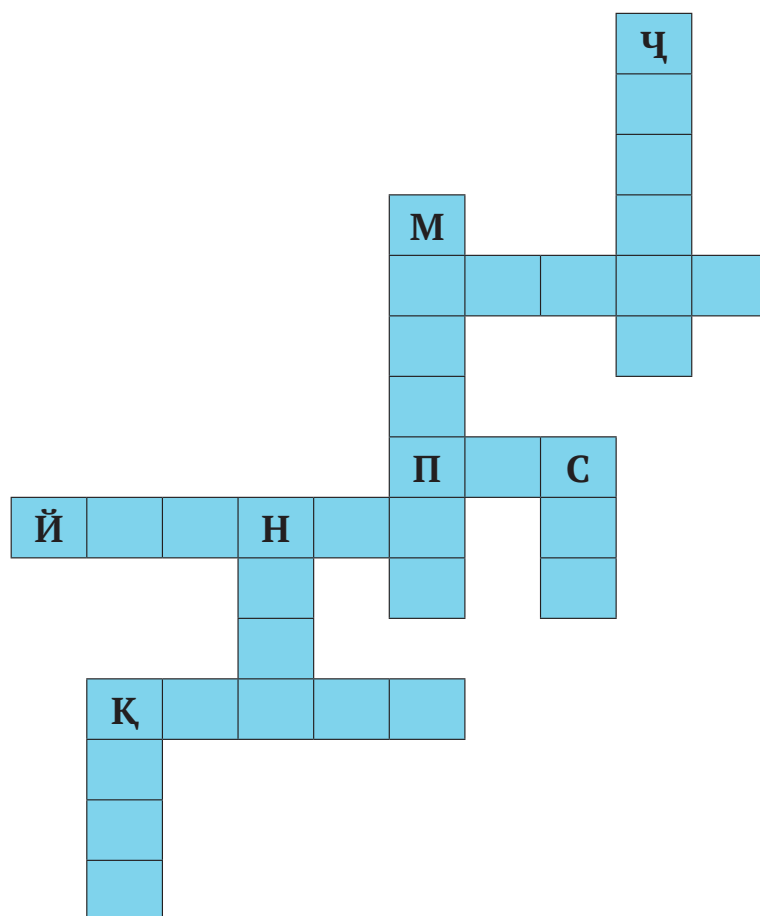
...

...

Веди, пупи, вөқи, чевәр, өвәр күрәп өт.

Разгадай кроссворд.

Составь рассказ по картинке. Озаглавь его.
Картинка сохит ясэң вэра. Нәмат пәнэ.

Разгадай ребус.

**Составь словосочетания.
Кӧд кӧрит вӧра.**

лоньтъ
вот
кӧнишка
неврем

юныпта
дӧңэтта
питта
дӧмэтта

**Прочитай текст, вставь вместо картинок слова.
Ясӧң дӧнтӧ, картинка йӧкан кӧд умта.
Тьӧп йӧпӧх.**

Ма тӧм сӧхӧснӧ пухӧднӧ вӧдӧм. Ӑй латнӧ, ма иттӧн, кемӧн

ӧдӧм, дӧйӧлдӧм, тьӧп йӧпӧх дӧхдӧхтӧд. Ай

кӧнчан. Панӧ ма кутьнӧма дит. Ма кул силдӧм, сӧдӧт илӧ

пӧндӧдам. Сорха юхи ылнам ӧслӧмтӧх.

дӧвӧтл: «Кемӧн

пӧтӧхдӧта йӧх, мӧвӧди дӧпӧтдӧн». ньӧхӧл: «
пӧ мӧвӧди дӧхдӧнтӧд». Ма ньӧхнӧ питойӧм. Ньӧктӧмама, ӧйнам
ньӧккӧтӧт.

**Отгадай, какие названия животных тут
зашифрованы.**

Мӧта войӧх нӧмӧт тӧт кӧняхтат.

ПУПИЦЕВӐРВӐҚИЛАҢКИӐВӐРКӐРӐПӐТКӐТЬКӐР

Соедини стрелочкой картинку,
изображающую время года, и слово.

түләх

әтәр қатәл

тәви

йөмәң қатәл

лөң

еҳди қатәл

сүхәс

мәләңк қатәл

Соедини стрелочками цифры со словами.

10

20

30

40

50

60

70

80

90

100

һәдә ең

сот

һыд, сот

қәс

қәләм ең

қут ең

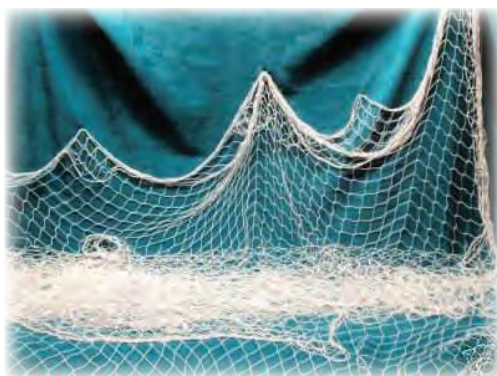
ирсот

вәт ең

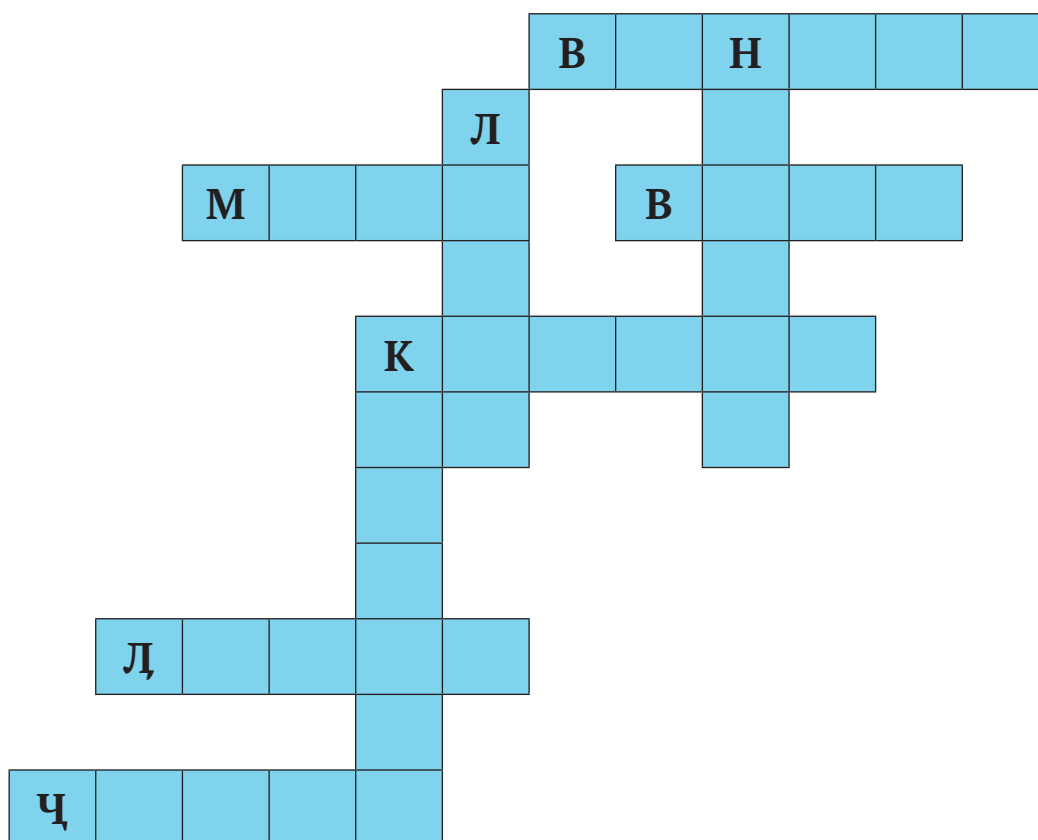
ләпәт ең

ең

Глядя на картинки, составь маленькие рассказы.
Картинка ҳәтнам дэйәдмин, ясәң вәра.

Разгадай кроссворд.

**Составь предложения.
Предложенияхәт вәра.**

йонтта, Қәнтәх, Өнәдтәл, аңкемнә, йәрнас.

өтәт, тәйта, Қәнтәк қө, каркам, вәрәм, мосәл.

қонәңнә, қотәли, Ләк, омәсл, ай.

тәйлув, Мәң, вөқи қот, пухәднә, мәс қот, панә.

Қөлтә қәтәднә, пәнәмтәди, ти, төрмув, мәләңкә.

Подбери глаголы к картинкам.

...

...

...

Подбери местоимения к падежам.

Именительный
падеж

Совместный
падеж

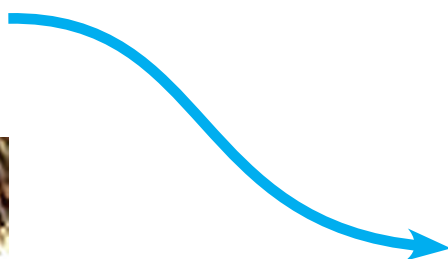
Местный
падеж

МИН
НҮҢ
ДҮВ
ДӘХ
ДӘХАТ
ДҮВНӘ
МАНТЭМНӘ
ДИННӘ

НЫННӘ
НҮҢАТ
НЫН
ДҮҢАТ
МИНТ
НӘНАТ
ЕНМЭТНӘ
НҮҢ

МӘҢАТ
ДИНАТ
МӘҢНӘ
МӘҢ
ДҮВАТ
НӘН
ЕНХӘТ
МӘНАТЭМНӘ
ЕНҢАТЭМНӘ

Где чьи части тела? Соедини линиями.
Аръядэ, мэта войэх мўвэди тӓял.

Прочитай текст.

Найдите местоимения, определите их лицо и число.

Ясәң дөңта.

Местоименияхәт өяхта, лицо панә числа аръяда.

Кәти-Долмақ.

Кәти қәняхтәм кот айәли вёл, дәхпил мәңнә пәкәт қул кәнччә өтәтат пәны. Мәң, невремәт, қәтләпты ванәпләмин йәңқилув, иттәннат мәтмин пәрхинам сөччувнә, рохәп вәрқис кәти илты ясәт қәдилув. Я тет, әй датнә кәти мәләккә туви. Дүв қот ылпинә вать вәса дәң. Мәңнә тю вәс қоләпат ыхты, тәм кемнам вөвипталқа, төвә питәл. Күч мәнчләксув, тәәка кәти мәтләх, төппә атәм урнә вих. Әй час мән, катхән, қәләм, әлдинттә дата йәх, кәти әй төвәнә атәм қәраснә вих. Панә мәң тю датнә Лёня нәмпи пәх вухув. Дүв пирты Долмақ қот ылпии кем талта. Лёнянә қәтлин кәтләм қул дөйқәди лескаха йүри панә вәснам тәхипи. Долмақ сүйәл қәлатты мән. Дөвәт мөритәтә сүй қәдлув, кәти пәнқлалнат қул өха тәвмәхтәх. Лёньканә леска талта вәри, кәти әдә нөмди кәтхәл-күрхәл мәха мәччәх*, әпләң қул илә әсәлта әнтә дәңқ. Лёня қуй кәти кинья вөккәң вёл, әйәлтәли Долмақ ухәди тәвмәм қуднат вәси кемнам ти әт. Лёнянә сапәл сәхәди кәтәлмин нөқ илми. Төппә инә мәңнә мустәмин ти аръяди, әйнам нәәвиләх, күч вичәпә литөт дүләм.

Константин Паустовский

Волкова Анисья Николаевна
Нахрачева Галина Леонидовна
Шиянова Анастасия Антоновна

**ЗАНИМАТЕЛЬНАЯ ГРАММАТИКА
ХАНТЫЙСКОГО ЯЗЫКА
(сургутский диалект)
5 КЛАСС**

**Дидактический материал для детей,
не владеющих хантыйским языком**

Под редакцией Аграфены Семёновны Песиковой

Оригинал-макет подготовлен ООО «Югорский формат»

В оформлении книги использованы иллюстрации
Интернет-ресурсов, находящихся в свободном доступе.

Подписано в печать 11.11.2014
Формат 60x84/8. Гарнитура PT Serif.
Усл. п. л. 5. Тираж 200 экз. Заказ № 24

ООО «Югорский формат»
Ханты-Мансийский автономный округ – Югра,
628007, г. Ханты-Мансийск, ул. Лопарева, 15.

